บทความพิเศษ

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพแบบการวิเคราะห์แก่นสาร: แนวทางปฏิบัติสำหรับนักวิจัยใหม่

Thematic Analysis in Qualitative Research: A Practical Guide for Novice Researchers

จำเนียร จวงตระกูล[1] อรพินท์ บุญสิน[2] จารุกัญญา อุดานนท์[3] และลัดดาวัลย์ สำราญ[4]

Jamnean Joungtrakul[1] Orapin Bunsin[2] Jarukanya Udanont[3] and Laddawan Someran[4]

[1] ศาสตราจารย์พิศิษฐ์ ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

[4] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

[1] Distinguished Professor Dr. Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University

[2] Assistant Professor Dr. Faculty of Management Science Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

[3] Assistant Professor Dr. Faculty of Liberal Arts and Science Nakhon Phanom University

[4] Assistant Professor Dr. Faculty of Business Administration and Information Technology, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

First author E-mail: professordrjj@gmail.com[1]

Corresponding author E-mail: laddawan.s@rmutsb.ac.th[2]

Received: March 21, 2024; Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์แก่นสาร (thematic analysis) เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน การวิเคราะห์แบบนี้มีกระบวนการและขั้นตอนที่มีความเฉพาะเจาะจงเป็นของตนเองที่นักวิจัยเชิงคุณภาพสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในโครงการวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตามแม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis: CA) แล้วจะมีความแตกต่างกันแต่มีหลายส่วนที่คล้ายคลึงกัน จึงมักจะมีความสับสนกันซึ่งมักเกิดขึ้นกับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมมาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอแนวคิดและแนวทางปฏิบัติในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบการวิเคราะห์แก่นสาร สำหรับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์มาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพสามารถนำไปใช้ในการดำเนินโครงการวิจัยของตนได้ วิธีการศึกษาดำเนินการโดยการทบทวนวรรณกรรมแบบไม่ใช้ระบบ (non-systematic literature review) โดยทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแล้วสกัดข้อมูลออกมาใช้เป็นฐานในการเขียนบทความนี้ ขอบเขตของการศึกษาประกอบด้วย บทนำ เพื่อนำเสนอที่มา และความสำคัญของประเด็นที่จะศึกษา วิธีการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา การทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์แก่นสาร ส่วนประกอบสำคัญของการวิเคราะห์แก่นสาร กระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสาร ปัญหาและข้อควรคำนึงในการดำเนินการวิเคราะห์แก่นสาร องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ การศึกษาครั้งนี้พบว่ากระบวนการและขั้นตอนในการวิเคราะห์แก่นสาร ประกอบด้วย ขั้นตอนที่สำคัญหกประการคือ (1) การระบุข้อความอ้างอิงจากเนื้อหา (selection of quotations) (2) การกำหนดคำสำคัญ (keywords) (3) การกำหนดรหัส (coding) (4) การกำหนดสาระของเนื้อหา (themes) (5) การสร้างมโนทัศน์ (conceptualization) และ (6) การพัฒนาแบบจำลองมโนทัศน์ (development of conceptual model) อันถือว่าเป็นผลของการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็น ผลของการวิจัย เนื่องจากการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหามีความคล้ายคลึงกันหลายประการและยังมีความแตกต่างกันหลายประการเช่นกัน เพราะฉะนั้น นักวิจัยควรศึกษาแนวคิดและกระบวนการขั้นตอนในการวิเคราะห์แก่นสารอย่างลึกซึ้งก่อนตัดสินใจเลือกใช้การวิเคราะห์แก่นสารเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในโครงการวิจัยเชิงคุณภาพของตน

คำสำคัญ: การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ; การวิเคราะห์แก่นสาร; การวิเคราะห์เนื้อหา; การสร้างกรอบมโนทัศน์; แบบจำลองมโนทัศน์

Abstract

Thematic analysis (TA) as a method of data analysis in qualitative research has been increasingly gaining its popularity during the past decades. TA has it owns specific process and steps of analysis that qualitative researchers could apply in conducting various types of qualitative research projects. However, when comparing with content analysis (CA), TA and CA have many similarities and differences. This sometimes caused confusion to researchers especially the novice researchers and those who have shifted from their original paradigm to become qualitative researchers. This academic article aimed to present the concepts and guidelines in conducting TA in qualitative research for novice researchers and those who have recently shifted their paradigm to become qualitative researchers to be able to apply TA in their qualitative research projects properly. A non-systematic literature review method was employed in this study. Related literature was reviewed and data extraction was performed and used as a basis for composing this article. The scope of this study comprised: (1) Introduction to introduce the background and significance of the study plus method and scope of the study; (2) Literature review comprised literature map, the concepts of TA, the major components of TA, the process and step by step in conducting TA and challenges in conducting TA; (3) Summary and conclusions; (4) New findings from the study and (5) Recommendations. It was founded that the process of TA comprised six major steps: (1) Selection of Quotations; (2) Keywords; (3) Coding; 4) Themes; (5) Conceptualization and (6) Development of Conceptual Model. Since TA and CA have both similarities and differences. Therefore, researchers should study the concepts and processes of TA thoroughly prior to making decision to choose TA as a method of data analysis in their qualitative research projects.

Keywords: Qualitative Research; Thematic Analysis; Content Analysis; Conceptual Framework; Conceptual Model

บทนำ

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งในการวิจัยทุกประเภททุกรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบจะมีวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพที่แม้ว่าโดยทั่วไปแล้วจะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis: CA) เป็นหลักก็ตาม แต่ก็ยังจะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดจำเพาะของการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพอีกด้วย เช่น ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded Theory: GT) เป็นต้น ซึ่งนอกจากนักวิจัยจะต้องใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (conventional content analysis) ตามแบบของยุทธศาสตร์ย่อย (variations) แบบใดแบบหนึ่งในสี่แบบของยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลแล้ว นักวิจัยยังต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดจำเพาะห้าประการไปพร้อมกันในเวลาเดียวกันอีกด้วย ซึ่งประกอบด้วย (1) การเก็บข้อมูลกระทำควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ข้อมูล (2) การเปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่องในระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูล (3) การสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (4) ความไวต่อการปรากฏของทฤษฎี และ (5) การเขียนบันทึกการวิเคราะห์ข้อมูล [1] ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติอย่างครบถ้วน และถ้าไม่มีการปฏิบัติให้ครบถ้วนก็ไม่สามารถเรียกว่าเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลได้ นอกจากการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วยังมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้นตามลำดับ คือ การวิเคราะห์แก่นสาร (Thematic Analysis: TA) ที่นักวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพได้หลายยุทธศาสตร์ยกเว้นในกรณีที่ใช้ยุทธศาสตร์แบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นและยุทธศาสตร์อื่น ๆ ที่มีข้อกำหนดจำเพาะเป็นของตนเอง และเนื่องจากการวิเคราะห์แก่นสารมีกระบวนการและขั้นตอนจำเพาะในการดำเนินการเป็นแบบแผนของตนเองที่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างจากการวิเคราะห์เนื้อหาจึงมักเกิดความสับสนกันในหมู่นักวิจัยใหม่ หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์มาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพและแม้ว่าจะได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแบบการวิเคราะห์แก่นสาร บ้างแล้วก็ตาม เช่น ผลงานของ นีธรา มีจันทร์, อุรศรี อิ่มสมบูรณ์, จิตติมา มโนนัยบาร์ทเล็ทท์ และ กฤชชัย อนรรฆมณี [2] แต่ก็ยังไม่ได้นำเสนอรายละเอียดที่ชัดเจนที่จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการได้ คณะผู้ศึกษาจึงเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องขยายความให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของความเหมือนและความต่างระหว่างการวิเคราะห์แก่นสาร กับการวิเคราะห์เนื้อหาและกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินการวิเคราะห์แก่นสาร ทั้งนี้เพื่อนำเสนอแนวคิดและแนวทางในการวิเคราะห์แก่นสารเพื่อนักวิจัยใหม่และนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมมาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพของตนได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาแนวคิดและแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบการวิเคราะห์แก่นสาร เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับนักวิจัยใหม่และนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมมาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพ นำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยเชิงคุณภาพของตนต่อไป

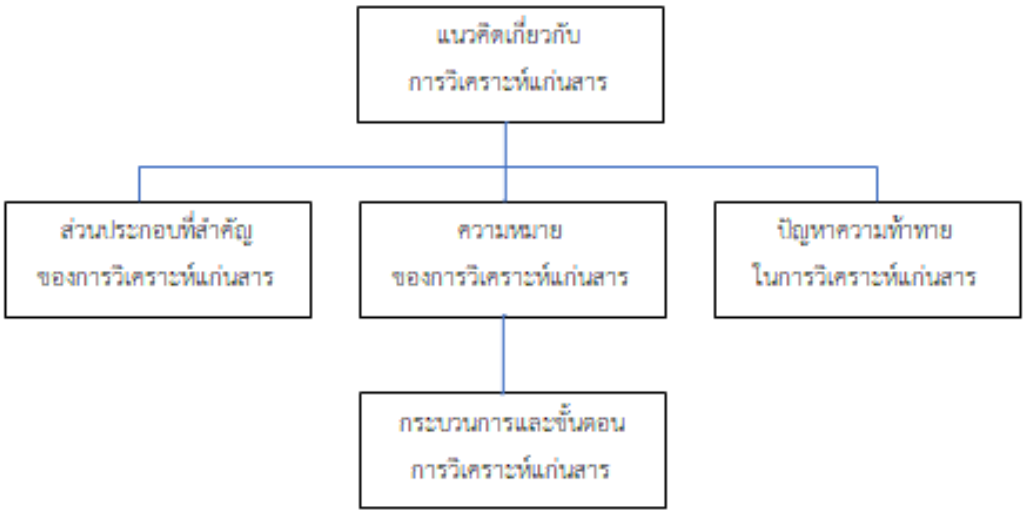
วิธีการดำเนินการศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้คณะผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาแบบการทบทวนวรรณกรรมที่ไม่ใช้ระบบ (non-systematic literature review) การบททวนวรรณกรรมแบบไม่ใช้ระบบที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ดำเนินการตามแนวทางของ Dhillon [3] และ Geen, et al. [4]; Ferrari [5]; Huelin, et al. [6]; Rahman, et al. [7] และ ที่นำเสนอเป็นภาษาไทย โดย จำเนียร จวงตระกูล, นพพงศ์ เกิดเงิน, ตระกูล จิตวัฒนากร, และ ภาวัช ครูซ [8] ประกอบกับการนำใช้ในบทความของ จำเนียร จวงตระกูล, ศิวะพร ภู่พันธ์, อุทัย อันพิมพ์ และ อารี ผสานสินธุวงศ์ [9] ซึ่งมีความแตกต่างจากการศึกษาแบบ

การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบและการวิเคราะห์เชิงอภิมาณ (systematic literature review and meta analysis) ซึ่งถือว่าเป็นระเบียบวิธีการวิจัยรูปแบบจำเพาะรูปแบบหนึ่ง [10; 11; 12; 13; 14] ซึ่งไม่ได้นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาแบบการทบทวนวรรณกรรมที่ไม่ใช้ระบบที่ดำเนินการโดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแล้วสกัดข้อมูลออกมาใช้เป็นฐานในการเขียนบทความวิชาการ (academic article) ฉบับนี้

ขอบเขตของการศึกษา ประกอบด้วย บทนำ เพื่อนำเสนอที่มาและความสำคัญของประเด็นที่จะศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษา วิธีการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา การทบทวนวรรณกรรม ประกอบด้วย แผนที่วรรณกรรม แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์แก่นสาร ประกอบด้วย ความหมายของการวิเคราะห์แก่นสาร และ ส่วนประกอบที่สำคัญของการวิเคราะห์แก่นสาร กระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสาร ปัญหาและความท้าทายในการวิเคราะห์แก่นสาร สรุปผลการศึกษา องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ และข้อเสนอแนะจากการศึกษา

การทบทวนวรรณกรรม

เพื่อเป็นแนวทางในการทบทวนวรรณกรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่ใช้เป็นฐานในการเขียนบทความฉบับนี้ คณะผู้ศึกษาได้จัดทำแผนที่วรรณกรรมขึ้นตามแนวทางของ Creswell [15] ดังแสดงในภาพที่ 1 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แผนที่วรรณกรรม
ที่มา: คณะผู้ศึกษา (2567)

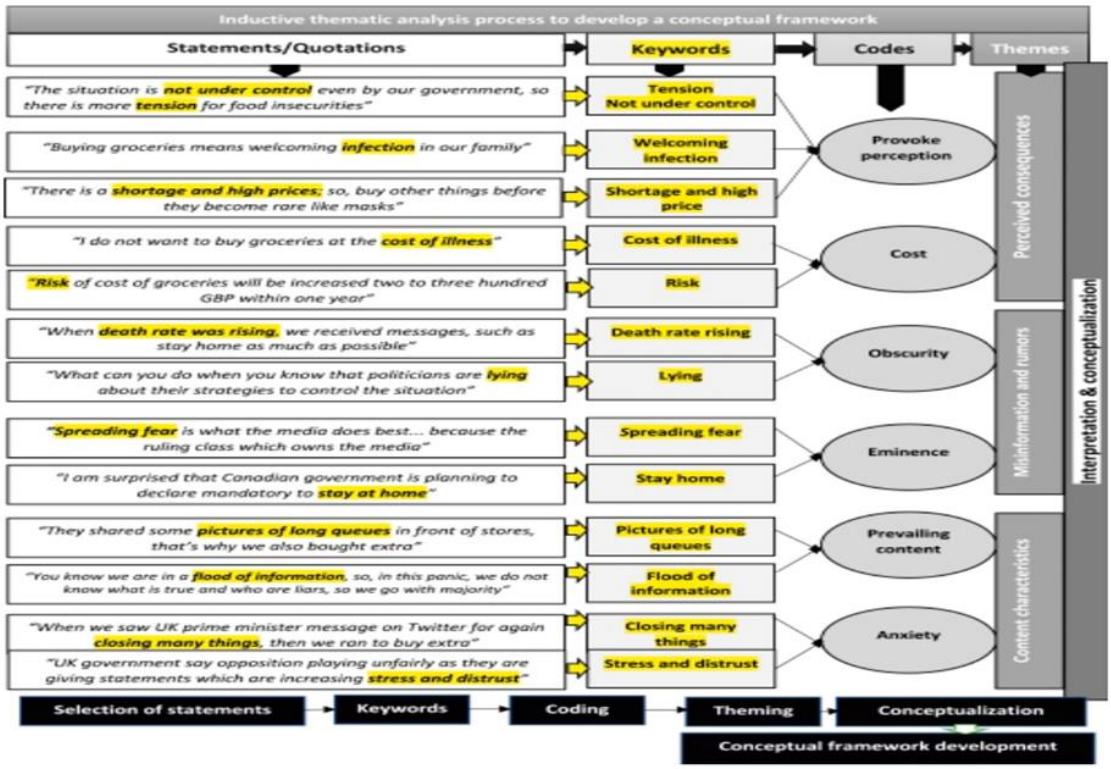
จากภาพการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาในส่วนนี้จะได้นำเสนอการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นที่เกี่ยวข้องตามลำดับไปดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์แก่นสาร การทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้ประกอบด้วย ความหมายของการวิเคราะห์แก่นสาร ส่วนประกอบที่สำคัญของการวิเคราะห์แก่นสาร และเปรียบเทียบส่วนประกอบสำคัญของการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหา

1.1 ความหมายของการวิเคราะห์แก่นสาร จากการทบทวนวรรณกรรม [16; 17; 18; 19; 20] ผู้ศึกษาเห็นว่าคำจำกัดความที่นำเสนอโดย Braun & Clarke [16] มีความกระชับและง่ายแก่การทำความ

เข้าใจ จึงนำมาใช้ในบทความนี้ กล่าวคือ “การวิเคราะห์แก่นสารเป็นรูปแบบหนึ่งของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการระบุ วิเคราะห์ และรายงานแบบแผนหรือแก่นสารในเนื้อหาของข้อมูล” ทั้งนี้การวิเคราะห์แก่นสารมีความล้ายคลึงกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis: CA) จึงมักเกิดความสับสนและนำมาใช้ปะปนกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพและความเชื่อถือได้ของผลการวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นผลของการวิจัยได้ดังที่คณะผู้ศึกษาจะได้นำเสนอต่อไปในบทความนี้

1.2 ส่วนประกอบที่สำคัญของการวิเคราะห์แก่นสาร จากการทบทวนวรรณกรรม [6; 12; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28] พบว่าการวิเคราะห์แก่นสารมีส่วนประกอบที่สำคัญหลายประการ ซึ่งคณะผู้ศึกษาเห็นว่า Naeem, Ozuem, Howell & Ranfagni [28] ได้นำเสนอส่วนประกอบที่สำคัญของการวิเคราะห์แก่นสารไว้ได้อย่างกระชับชัดเจนโดยนำเสนอเป็นภาพดังที่นำมาแสดงในภาพที่ 2 ดังต่อไปนี้

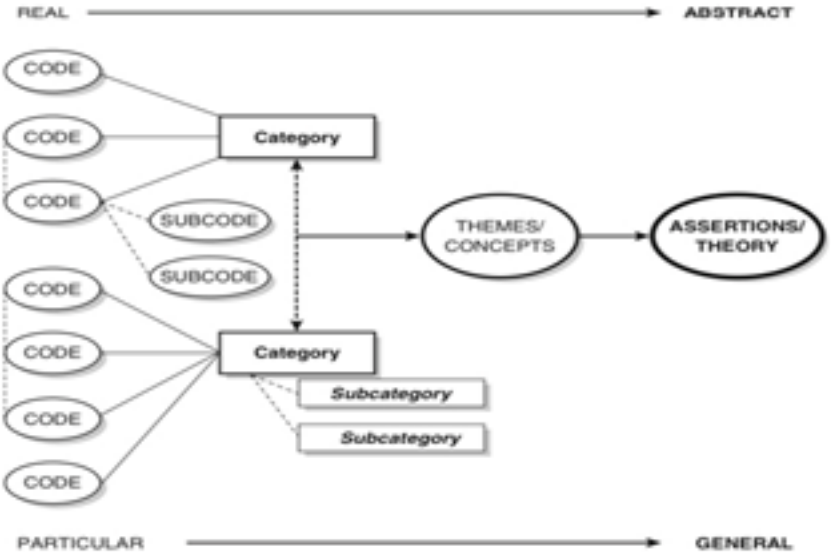

ภาพที่ 2 ส่วนประกอบที่สำคัญของการวิเคราะห์แก่นสาร
ที่มา: Naeem, Ozuem, Howell & Ranfagni, 2023: online. [28]

จากภาพที่ 2 จะเห็นว่าการวิเคราะห์แก่นสารตามแนวทางของ Naeem, Ozuem, Howell & Ranfagni [28] มีส่วนประกอบสำคัญหกประการ คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นการกำหนดข้อความที่อ้างอิง (statements/quotations) มาจากข้อความหรือคำพูดของผู้ให้ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูล ที่ใช้เป็นฐานในการกำหนดส่วนประกอบที่สำคัญส่วนที่สองคือการกำหนดคำสำคัญ (keywords) เป็นการนำเอาข้อความอ้างอิงในส่วนที่หนึ่งมากำหนดคำสำคัญเพื่อใช้เป็นฐานในการดำเนินการต่อไป ส่วนประกอบที่สำคัญส่วนที่สามคือการกำหนดรหัส (codes) โดยการนำเอาคำสำคัญมากำหนดคำหรือวลีหรือข้อความสั้น ๆ เป็นรหัสเพื่อใช้เป็นฐานในการดำเนินการต่อไป ส่วนประกอบที่สำคัญส่วนที่สี่ คือ การระบุหรือการกำหนดแก่นสาร (theme) ของข้อมูลโดย

การนำเอารหัสมาจัดเป็นหมวดหมู่เป็นแก่นสารของข้อมูลที่ได้รับมาจากผู้ให้ข้อมูลเพื่อใช้เป็นฐานในการดำเนินการต่อไป ส่วนประกอบที่สำคัญส่วนที่ห้าคือการตีความหมายและการสร้างมโนทัศน์ (interpretation and conceptualization) จากแก่นสารของข้อมูลเพื่อนำไปดำเนินการในส่วนประกอบที่หกคือการพัฒนากรอบมโนทัศน์ (conceptual framework development) อันเป็นผลของการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นผลการวิจัย

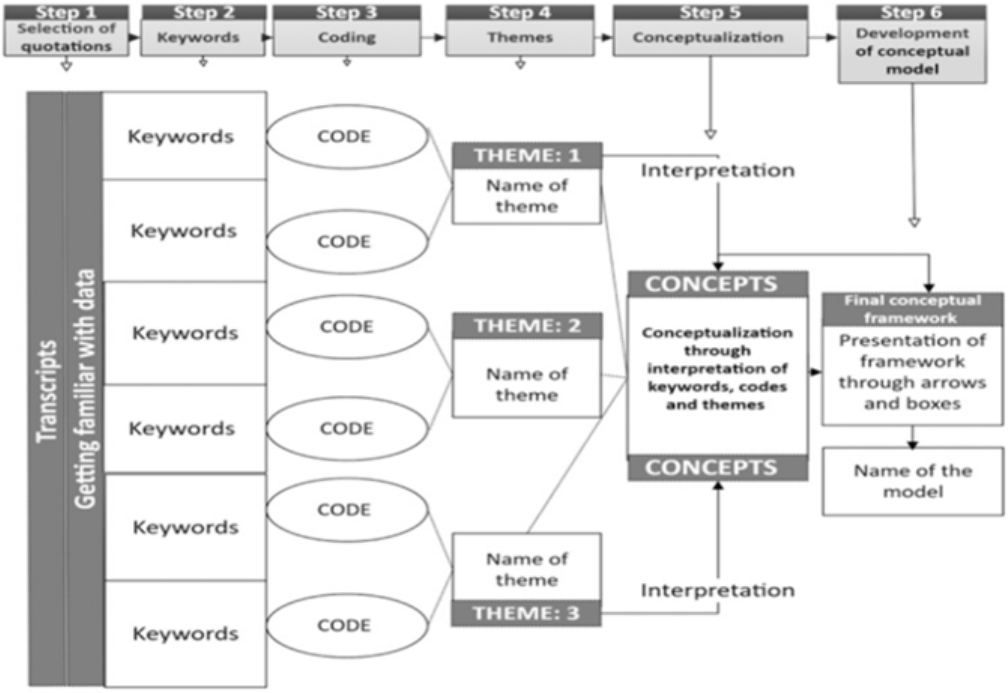
1.3 เปรียบเทียบส่วนประกอบที่สำคัญของการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหา ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการวิเคราะห์แก่นสาร มีทั้งส่วนที่แตกต่างและ ที่คล้ายคลึงกับการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งมักจะก่อให้เกิดความสับสนกันทำให้เกิดความเข้าใจผิดและนำไปใช้ปะปนกันซึ่งไม่สามารถกระทำได้เพราะจะนำไปสู่ความเสียหายต่อผลของการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา [18; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35] พบว่า การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นสามรูปแบบสำคัญคือ (1) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (conventional content analysis) เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพที่ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไปและเป็นแบบที่มีข้อกำหนดให้ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (grounded theory) เป็นการวิเคราะห์สี่ขั้นตอนคือ การกำหนดรหัส การกำหนดหมวดหมู่ของรหัส การกำหนดแก่นสาร และการยืนยันการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล ถึงแม้ว่าจะมีการนำเสนอขั้นตอนก่อนการกำหนดรหัสเพิ่มขึ้นมาอีกอยู่บ้าง เช่น การกำหนดหน่วยความหมาย (meaning unit) การย่อหน่วยความหมาย (condensation) หรือในบางกรณีมีการกำหนดคำสำคัญ (keywords) ก่อนการกำหนดรหัสอยู่บ้างก็ตาม [34; 36] แต่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้วิธีการสี่ขั้นตอนเป็นหลัก (2) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า (directed content analysis) เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่ต้องสร้างกรอบการวิเคราะห์ขึ้นมาก่อนจากการทบทวนวรรณกรรม โดยการนำเอาวรรณกรรมที่ได้ทบทวนมากำหนดรหัส หมวดหมู่ของรหัส และแก่นสาร จัดทำเป็นกรอบแนวทางการวิเคราะห์ขึ้นมา แล้วใช้เป็นฐานในการดำเนินการวิเคราะห์ นั่นคือ การใช้กรอบการวิเคราะห์ที่สร้างขึ้นมานี้เป็นฐาน แล้วนำข้อมูลมากำหนดรหัส หมวดหมู่ของรหัส และแก่นสารตามกรอบการวิเคราะห์ที่จัดทำไว้ล่วงหน้า [33] วิธีการวิเคราะห์รูปแบบนี้มักใช้ได้โดยทั่วไปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการทบทวนวรรณกรรมก่อนการดำเนินการวิจัย และ (3) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (summative content analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่มีลักษณะแตกต่างไปจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม และการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า โดยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้กับโครงการวิจัยที่ใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ ต้องมีผู้ร่วมวิจัยจำนวนหลายคน มีขั้นตอนการดำเนินการวิเคราะห์ที่ซับซ้อนหลายขั้นตอน ซึ่งในตอนต้นจะมีลักษณะเป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ตามด้วยการวิเคราะห์ในลักษณะที่เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ [7; 36] ดังนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความจึงไม่ใช่เป็นการสรุปใจความของเนื้อหาตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป จึงมักก่อให้เกิดความสับสนซึ่งก่อนเลือกใช้การวิเคราะห์รูปแบบนี้นักวิจัยต้องศึกษาและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเสียก่อน จากการทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้คณะผู้ศึกษาเห็นว่า การวิเคราะห์แก่นสาร มีความคล้ายคลึงกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมมากจนก่อให้เกิดความสับสนในการเลือกใช้ คณะผู้ศึกษาจึงขอนำเสนอส่วนประกอบสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมที่มีสี่ส่วนสำคัญประกอบด้วย การกำหนดรหัส (codes) การจัดหมวดหมู่ของรหัส (categories) การกำหนดแก่นสารหรือมโนทัศน์ (themes/concepts) และการยืนยันเพื่อการสร้างทฤษฎี (assertions/theory) ซึ่ง Saldana [32] ในสังเคราะห์เป็นแบบจำลองไว้ดัง แสดงใน ภาพที่ 3 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ส่วนประกอบสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหา
ที่มา: Saldana [32]

จากภาพที่ 3 จะเห็นว่าการวิเคราะห์เนื้อหาที่นำเสนอไว้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (conventional content analysis) โดยเริ่มต้นจากการกำหนดรหัส (code) และหรือรหัสย่อย (subcode) จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่มหรือข้อมูลอื่น ๆ แล้วนำมาทำเป็นเอกสารเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหา (transcript) และจัดทำเป็นเอกสารเพื่อการวิเคราะห์ (text document) นำไปดำเนินการในส่วนที่สองคือการจัดหมวดหมู่ของรหัสที่มีความเชื่อมโยงหรือเป็นแบบแผนเดียวกัน (categories) และหรือหมวดหมู่ย่อย (subcategory) แล้วนำไปดำเนินการในส่วนที่สามคือการกำหนดแก่นสารที่มีลักษณะเป็นมโนทัศน์ (themes/concepts) ต่อจากนั้นนำไปทำการยืนยันเพื่อสร้างทฤษฎี (assertions/theory) อันเป็นผลของการวิเคราะห์เนื้อหาซึ่งเป็นผลของการวิจัย การวิเคราะห์เนื้อหาจึงมีส่วนคล้ายคลึงกันกับการวิเคราะห์แก่นสารคือมีการกำหนดรหัสเพื่อนำไปสร้างแก่นสารแล้วนำไปสู่การสร้างทฤษฎีหรือแบบจำลอง ส่วนความแตกต่างกันนั้นอยู่ที่ว่าการวิเคราะห์แก่นสารนั้นมีส่วนประกอบที่สำคัญมากกว่าการวิเคราะห์เนื้อหา เช่น การกำหนดข้อความที่ใช้อ้างอิง แล้วนำไปกำหนดคำสำคัญก่อนที่จะนำไปกำหนดรหัส เป็นต้น

2. กระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสาร จากการศึกษางานของ Braun & Clarke [16] พบว่าได้นำเสนอขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสารโดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็นหกระยะคือ (1) การทำความคุ้นเคยกับข้อมูล (familiarizing yourself with your data) (2) การกำหนดรหัสเริ่มต้น (generate initial codes) (3) การค้นหาแก่นสาร (searching for themes) จัดหมวดหมู่รหัสเป็นแก่นสารของข้อมูลที่เป็นไปได้ (4) การทบทวนแก่นสาร (reviewing themes) (5) การให้คำจำกัดความ และตั้งชื่อแก่นสาร (defining and naming themes) และ (6) การจัดทำรายงาน (producing the report) อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติม [20; 21; 12; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28] คณะผู้ศึกษาเห็นว่ากระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสารซึ่งนำเสนอโดย Naeem, Ozuem, Howell & Ranfagni [28] มีความกระชับและชัดเจนมากที่สุด มีความง่ายต่อการทำความเข้าใจและการนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ คณะผู้ศึกษาจึงใช้แนวทางนี้เป็นแนวทางในการศึกษาโดยนำแสดงในภาพที่ 4 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4 กระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสาร
ที่มา: Naeem, Ozuem, Howell, and Ranfagni [28]

จากภาพที่ 4 สามารถอธิบายรายละเอียดโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง: การกำหนดข้อความอ้างอิง (statements/quotations) มาจากข้อความหรือคำพูดของผู้ให้ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม หรือข้อมูลแบบอื่น (transcripts) ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้นักวิจัยผู้วิเคราะห์ข้อมูลเริ่มต้นด้วยการทำความคุ้นเคยและทำความเข้าใจในข้อมูลโดยทำการศึกษารายละเอียดของเอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียด โดยอ่านข้อมูลหลายรอบเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญของข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์ เมื่อได้ศึกษาทำความเข้าใจสารสำคัญแล้วนักวิจัยทำการสกัดเอาคำหรือข้อความที่ปรากฏในเอกสารการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นคำพูดหรือคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลออกมาเป็นวลีหรือประโยคสั้น ๆ ที่เรียกว่าข้อความการอ้างอิง (statements/quotations) (สามารถดูตัวอย่างได้ในภาพที่ 2) และในลำดับต่อไปนักวิจัยใช้ข้อความการอ้างอิงนี้ไปดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่สอง: คือการกำหนดคำสำคัญ (keywords) ในขั้นตอนนี้นักวิจัยนำเอาข้อความการอ้างอิงที่ได้จัดทำขึ้นในขั้นตอนที่หนึ่งมากำหนดคำสำคัญเพื่อใช้เป็นฐานในการดำเนินการ (สามารถดูตัวอย่างได้ในภาพที่ 2)

ขั้นตอนที่สาม: การกำหนดรหัส (codes) ในขั้นตอนนี้นักวิจัยนำเอาคำสำคัญที่กำหนดขึ้นในขั้นตอนที่สองมาทำการกำหนดเป็นรหัส โดยกำหนดเป็น คำหรือวลีหรือข้อความสั้นๆ ที่ใช้แทนความหมายของเนื้อหาของข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์ เพื่อใช้เป็นฐานในการดำเนินการขั้นต่อไป (สามารถดูตัวอย่างได้ในภาพที่ 2)

ขั้นตอนที่สี่: การระบุหรือการกำหนดแก่นสาร (themes) ในขั้นตอนนี้นักวิจัยนำเอารหัสที่ได้จัดทำขึ้นในขั้นตอนที่สามมาจัดหมวดหมู่เข้าด้วยกันโดยพิจารณาถึงความเชื่อมโยงและแบบแผนของรหัส ที่ไปในทิศทาง

เดียวกันถือเป็นแก่นสารของข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์ เพื่อนำไปทำการตีความและสร้างมโนทัศน์ในขั้นตอนต่อไป (สามารถดูตัวอย่างได้ในภาพที่ 2)

ขั้นตอนที่ห้า: การตีความหมายและการสร้างมโนทัศน์ (interpretation and conceptualization) ในขั้นตอนนี้นักวิจัยนำเอาแก่นสารที่ได้จัดทำขึ้นในขั้นตอนที่สี่มาพิจารณาในรายละเอียดอย่างลึกซึ้งเพื่อตีความหมายและสร้างมโนทัศน์ขึ้นเพื่อนำไป ดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่หก: การสร้างกรอบมโนทัศน์ (conceptual framework development) ในขั้นตอนนี้นักวิจัยนำเอามโนทัศน์ที่สร้างขึ้นจากการตีความแก่นสารของข้อมูลมาทำการพัฒนาเป็นแบบจำลองหรือกรอบแนวคิดอันเป็นผลของการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นผลการวิจัยของการวิจัยโครงการนี้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยรวมทั้งการดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดสอบและยืนยันแนวคิดหรือทฤษฎีที่สร้างขึ้นมาจากการวิจัยโครงการนี้เพื่อนำไปใช้ในทางปฏิบัติตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัยต่อไป

3. ปัญหาความท้าทายและข้อควรคำนึงในการวิเคราะห์แก่นสาร จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมมีความคล้ายคลึงกันทั้งในส่วนประกอบและกระบวนการดำเนินการ ในขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกันทั้งในส่วนประกอบและกระบวนการดำเนินการเช่นเดียวกัน [28; 32] ดังนั้น ในการวิเคราะห์แก่นสารนักวิจัยควรตระหนักถึงปัญหาความท้าทายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) การเลือกใช้การวิเคราะห์แก่นสาร เนื่องจากการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเช่นเดียวกัน แต่มีคุณลักษณะจำเพาะของตนเองที่ไม่เหมือนกันและไม่สามารถใช้แทนกันหรือใช้ร่วมกันได้ ดังนั้น ในการดำเนินการวิเคราะห์แก่นสารนักวิจัยจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงความแตกต่างนี้อยู่เสมอ และต้องตัดสินใจเลือกใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนอันจะนำไปสู่ความเสียหายต่อความเชื่อถือได้หรือคุณภาพของผลการวิจัย [22]

2) การปฏิบัติตามข้อกำหนดของกระบวนการวิเคราะห์แก่นสาร เนื่องจากการวิเคราะห์แก่นสารมีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการเป็นการจำเพาะของตนเองซึ่งมีความแตกต่างจากกระบวนการและขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนั้นนักวิจัยจะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกระบวนการขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสารอย่างถูกต้องและครบถ้วนเพื่อคุณภาพและความเชื่อถือได้ของผลการวิจัย [19; 28]

3) การเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูล ความสับสนประการหนึ่งที่มักเกิดขึ้นกับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมมาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพคือการใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยตามแนวทางของการวิจัยเชิงปริมาณ กล่าวคือต้องทำการเก็บข้อมูลให้เสร็จสิ้นครบถ้วนเสียก่อนแล้วจึงเริ่มทำการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ในทางตรงกันข้ามการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นจะต้องทำควบคู่กันไปในเวลาเดียวกันคือเก็บข้อมูลไปวิเคราะห์ไป ตามกระบวนการขั้นตอนของการวิเคราะห์จนพบว่าข้อมูลอิ่มตัว นักวิจัยจึงจะยุตติการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลได้ [37; 16]

4) การสร้างความเชื่อถือได้ของการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์แก่นสาร ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่มักจะเกิดขึ้นกับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมมาเป็นนักวิจัยเชิงเชิงคุณภาพคือการติดอยู่กับความเชื่อพื้นฐานตามกระบวนทัศน์เดิมคือกระบวนทัศน์แบบปฏิฐานนิยมซึ่งมุ่งเน้นการพิสูจน์การยืนยันโดยอาศัยตัวเลขหรือสถิติเพื่อทดสอบหรือยืนยัน อันเป็นความแตกต่างที่สำคัญอย่างหนึ่งระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการสร้างความเชื่อถือได้ของการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมีหลากหลายวิธีที่ไม่ได้ใช้ตัวเลขหรือสถิติในการดำเนินการแต่อย่างใด ในส่วนของการวิเคราะห์แก่นสารนั้น

นักวิจัยสามารถปฏิบัติตามแนวทาง 15 ประการที่นำเสนอโดย Braun & Clarke [16] ได้ นอกจากนี้ยังสามารถนำวิธีการสร้างความเชื่อถือได้ของการวิจัยเชิงคุณภาพแบบต่างๆ มาใช้กับการวิเคราะห์แก่นสารได้อีกหลายประการ เช่น การปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสารอย่างถูกต้องและครบถ้วน และการอธิบายเชิงลึก (thick description) รวมทั้งการจัดระบบตรวจสอบโครงการวิจัยเชิงคุณภาพ (audit trail) [35] เป็นต้น

5) การปฏิบัติตามข้อกำหนดทางจริยธรรมการวิจัยในการวิเคราะห์แก่นสาร การวิเคราะห์แก่นสารเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากข้อมูลที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยโดยอาศัยกระบวนทัศน์สร้างสรรค์นิยม (constructivism) ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรงกันข้ามกับกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม (positivism) ที่มุ่งเน้นการพิสูจน์และการยืนยันให้เห็นอย่างเด่นชัดซึ่งนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยโดยทั่วไปมักจะยึดติดอยู่กับกระบวนทัศน์แบบนี้จึงมีความเชื่อว่าจะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงจึงมักจะนำเสนอข้อมูลส่วนบุคคลรวมทั้งข้อมูลที่เป็นความลับของผู้ให้ข้อมูลและเปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งชื่อนามสกุล ตำแหน่ง สถานที่ทำงาน ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์รวมทั้งอีเมล นอกจากนี้ ยังมีการนำภาพถ่ายของผู้ให้ข้อมูลมาลงไว้ในรายงานการวิจัยหรือบทความวิจัยเพื่อเป็นการยืนยัน รวมทั้งภาพถ่ายของนักวิจัยในขณะที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมาแสดงไว้ในรายงานการวิจัยหรือในบทความการวิจัยอย่างชัดแจ้ง อันเป็นการละเมิดจริยธรรมการวิจัยอย่างร้ายแรงทั้งในด้านของ การปกป้องคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล (privacy) การปกปิดข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลไว้เป็นความลับ (confidentiality) รวมทั้งการไม่เปิดเผยตัวตนของให้ผู้ให้ข้อมูล (anonymity) นักวิจัยจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงประเด็นจริยธรรมการวิจัยดังกล่าวนี้และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด [38; 39; 40; 41]

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้สรุปได้ว่าการวิเคราะห์แก่นสารเป็นการศึกษาและทำความเข้าใจในสาระสำคัญของข้อมูล เพื่อนำเสนอแก่นสารของข้อมูลเชิงคุณภาพตามกระบวนการขั้นตอนของการวิเคราะห์แก่นสาร ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดข้อความการอ้างอิง การกำหนดคำสำคัญจากข้อความการอ้างอิง การกำหนดรหัสจากคำสำคัญ การกำหนดแก่นสารจากรหัส การตีความหมายและสร้างมโนทัศน์ และการพัฒนากรอบแนวคิดหรือกรอบมโนทัศน์ ซึ่งเป็นผลของการวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นผลของการวิจัย การวิเคราะห์แก่นสารมีความคล้ายคลึงกับการวิเคราะห์เนื้อหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมซึ่งมีส่วนที่คล้ายคลึงกันคือ ส่วนของการกำหนดรหัส การกำหนดแก่นสารของเนื้อหาและ การยืนยันเพื่อการสร้างทฤษฎี ในขณะเดียวกันก็มีข้อแตกต่างกันกล่าวคือในส่วนของการวิเคราะห์แก่นสารนั้นจะประกอบไปด้วยขั้นตอนการวิเคาะห์หกขั้นตอนสำคัญ ในขณะที่การวิเคราะห์เนื้อหามีกระบวนการขั้นตอนที่สำคัญสี่ขั้นตอน กล่าวคือ การกำหนดรหัส การกำหนดหมวดหมู่ของรหัส การกำหนดแก่นสารและ การยืนยันเพื่อสร้างทฤษฎี ในการวิเคราะห์แก่นสารนักวิจัยควรคำนึงถึงปัญหาและความท้าทายในประการต่าง ๆ ประกอบด้วย การตระหนักถึงความแตกต่างของการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพรูปแบบอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมซึ่งมีความแตกต่างกันในสาระสำคัญและไม่สามารถใช้แทนกันได้ นักวิจัยจึงจำเป็นต้องเลือกใช้อย่างใดอย่างหนึ่งและไม่นำมาปะปนกันอันจะนำไปสู่ปัญหาด้านคุณภาพและความเชื่อถือได้ของผลการวิจัย นอกจากนี้นักวิจัยยังจะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของกระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสารทั้งหกประการอย่างครบถ้วนอีกด้วย รวมทั้งต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปในเวลาเดียวกันกับการเก็บข้อมูลจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัวจึงจะยุติการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลได้ ทั้งนี้เพื่อผล

ของคุณภาพและความเชื่อถือได้ของผลการวิจัย ในขณะเดียวกันก็จะต้องกำหนดมาตรการในการสร้างความเชื่อถือได้ของการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติมอีกหลายด้าน เช่น การตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล การอธิบายเชิงลึกและการจัดระบบการตรวจสอบโครงการวิจัย เป็นต้น ปัญหาความท้าทายที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ปัญหาการละเมิดจริยธรรมการวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการปกป้องคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล การปกปิดข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลไว้เป็นความลับและการไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูลด้วยประการทั้งปวงเนื่องจากการกระทำดังกล่าวนอกจากจะเป็นการละเมิดจริยธรรมการวิจัยอย่างร้ายแรงแล้วยังอาจก่อให้เกิดปัญหาและอันตรายต่อทั้งชีวิตร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินของผู้ให้ข้อมูลและผู้เกี่ยวข้องได้ นักวิจัยจึงจำเป็นจะต้องตระหนักถึงการปฏิบัติตามมาตรการทางจริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัด

ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้คณะผู้ศึกษาเห็นว่าการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมมีความคล้ายคลึงกันจำนวนหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกันอีกจำนวนหนึ่ง จึงมักเกิดความสับสนและนำมาใช้ปะปนกันอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อคุณภาพและความเชื่อถือได้ของผลการวิจัย คณะผู้ศึกษาจึงได้นำเอาคุณลักษณะที่สำคัญซึ่งเป็นส่วนที่คล้ายคลึงกันและส่วนที่แตกต่างกันของการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหา มาสังเคราะห์ให้เห็นอย่างชัดเจนในมิติต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ที่นักวิจัยใหม่และนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมมาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพสามารถนำไปใช้ได้ ดังแสดงในตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 คุณลักษณะสำคัญของการวิเคราะห์แก่นสารเปรียบเทียบกับการวิเคราะห์เนื้อหา

มิติเปรียบเทียบ	คำอธิบาย
1. จุดเริ่มต้น	การวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหาแม้ว่าจะต้องทำการศึกษาเอกสารข้อมูลที่นำมาทำการวิเคราะห์อย่างละเอียดหลายรอบเช่นเดียวกันก็ตาม แต่มีจุดเริ่มต้นของขั้นตอนการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การวิเคราะห์แก่นสารจะเริ่มต้นด้วยการกำหนดข้อความการอ้างอิง (statements/quotations) เป็นขั้นตอนแรก ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหานั้นเริ่มต้นด้วยการกำหนดรหัสเป็นขั้นตอนแรก
2. จุดสิ้นสุด	แม้จะมีจุดเริ่มต้นของขั้นตอนที่แตกต่างกันแต่ผลสุดท้ายหรือจุดสิ้นสุดของการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหานั้นคล้ายคลึงกันคือจบลงด้วยการสร้างแบบจำลองหรือกรอบแนวคิดจากข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์หรือสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์
3. กระบวนการและขั้นตอนกาวิเคราะห์	การวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เนื้อหาแม้จะมีบางส่วนของกระบวนการที่คล้ายคลึงกันแต่มีขั้นตอนที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การวิเคราะห์แก่นสารจะประกอบไปด้วยขั้นตอนหกขั้นตอนคือ การกำหนดข้อความการอ้างอิง การกำหนดคำสำคัญ การกำหนดรหัส การกำหนดแก่นสาร การตีความหมายและสร้างมโนทัศน์ และการพัฒนากรอบมโนทัศน์หรือทฤษฎี ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหานั้นจะมีขั้นตอนสี่ขั้นตอนคือ การกำหนดรหัส การกำหนดกลุ่มรหัส การกำหนดแก่นสารหรือมโนทัศน์ และการยืนยันการสร้างทฤษฎี

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มิติเปรียบเทียบ	คำอธิบาย
4. การนำไปใช้งาน	การวิเคราะห์แก่นสารเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพที่สามารถนำไปใช้ได้โดยทั่วไปยกเว้นในกรณีที่นักวิจัยเลือกใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพมีข้อกำหนดจำเพาะที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบนั้น ๆ เช่น ในกรณีที่นักวิจัยเลือกใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูล หรือ แบบการศึกษาปรากฏการณ์ ซึ่งในยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพเหล่านี้จะมีเงื่อนไขจำเพาะที่นักวิจัยจะต้องปฏิบัติตามอย่างชัดเจนที่ไม่สามารถละเลยได้ นักวิจัยจะต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลตามที่กำหนดไว้เท่านั้นและจะไม่สามารถใช้การวิเคราะห์แก่นสารแทนได้ เพราะจะมีผลต่อคุณภาพและความเชื่อถือได้ของผลการวิจัย
5. การสร้างความเชื่อถือได้ของงานวิจัยเชิงคุณภาพ	เพื่อประโยชน์แห่งคุณภาพหรือความเชื่อถือได้ของผลการวิจัยนักวิจัยต้องปฏิบัติตามตามกระบวนการและขั้นตอนในการวิเคราะห์แก่นสารอย่างครบถ้วนไม่และนำไปใช้ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหาหรือการวิเคราะห์รูปแบบอื่นนอกจากนี้นักวิจัยควรใช้มาตรการในการสร้างความเชื่อถือได้ของงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ เพิ่มเติม จากวิธีการจำเพาะของการวิเคราะห์แก่นสาร เช่น การ ตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล (member check) การอธิบายเชิงลึก (thick description) และการจัดระบบการตรวจสอบโครงการวิจัย (audit trail) เป็นต้น
6. การปฏิบัติตามข้อกำหนดทางจริยธรรมการวิจัยเชิงคุณภาพ	ในการวิเคราะห์แก่นสาร นักวิจัยจะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดทางจริยธรรมในการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเคร่งครัด ซึ่งรวมทั้งในประเด็นของการปกป้องคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล (privacy) การปกปิดผู้ให้ข้อมูลไว้เป็นความลับ (confidentiality) และการไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล (anonymity) ด้วยประการทั้งปวง ทั้งนี้หากมีความจำเป็นต้องตรวจสอบให้ทำการตรวจสอบจากระบบการตรวจสอบโครงการวิจัยเชิงคุณภาพ (audit trail) โดยผู้มีอำนาจตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดไว้

ที่มา: คณะผู้ศึกษา (2567)

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา นักวิจัยที่ใช้การวิเคราะห์แก่นสารควรตระหนักถึงความแตกต่างของการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพรูปแบบอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมซึ่งมีบางส่วนในกระบวนการวิเคราะห์คล้ายกับกระบวนการและขั้นตอนในการวิเคราะห์แก่นสารจึงมักก่อให้เกิดความสับสนของนักวิจัยใหม่และนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์มาเป็นนักวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อประโยชน์ทางด้านคุณภาพและความเชื่อถือได้ของผลการวิจัย นักวิจัยจำเป็นต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์แก่นสารอย่างครบถ้วนโดยตระหนักถึงความแตกต่างของการวิเคราะห์แก่นสารกับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพรูปแบบอื่นอยู่เสมอในการดำเนินการวิเคราะห์แก่นสารในโครงการวิจัยของตน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในโอกาสต่อไป เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปในหลายกรณีมีรูปแบบของการวิเคราะห์ที่มีคุณลักษณะจำเพาะที่ใช้กับยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น และไม่สามารถนำการวิเคราะห์แบบอื่นมาใช้

แทนได้ เช่น การวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลและการวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาปรากฏการณ์ เป็นต้น แม้ว่าการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบนั้นจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก แต่การวิเคราะห์เนื้อหาก็มีหลายรูปแบบ เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (conventional content analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า (directed content analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (summative content analysis) และรูปแบบที่มักจะมีความสับสนเป็นอย่างมากก็คือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ ซึ่งมักเกิดความเข้าใจว่าเป็นการสรุปใจความของเนื้อหาจึงมักใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความซึ่งนำไปสู่ความเสียหายต่อคุณภาพหรือความเชื่อถือได้ของผลการวิจัย ดังนั้นคณะผู้ศึกษาจึงเสนอให้ทำการศึกษาและตีพิมพ์เผยแพร่ในประเด็นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

[1] Chun Tie, Y., Birks, M., & Francis, K. (2019). Grounded theory research: A design framework for novice researchers. *SAGE open medicine*, 7, 2050312118822927.

[2] นีธรา มีจันทร์, อุรศรี อิ่มสมบูรณ์, จิตติมา มโนนัยบาร์ทเล็ทท์ และ กฤชชัย อนรรฆมณี. (2565). มุมมองของบุคลากรสุขภาพต่อการเกิดพลัดตกหกล้มของผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล การศึกษาเชิงคุณภาพ ณอาคารสมเด็จพระเทพรัตน์ โรงพยาบาลรามาธิบดี. *วารสาร Mahidol R2R e-Journal*, 9(3), 51-65.

[3] Dhillon, P. (2022). How to write a good scientific review article. *The FEBS Journal*, 289(13), 3592-3602.

[4] Green, B. N., Johnson, C. D., & Adams, A. (2006). Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade. *Journal of chiropractic medicine*, 5(3), 101-117.

[5] Ferrari, R. (2015). Writing narrative style literature reviews. *Medical writing*, 24(4), 230-235.

[6] Huelin, R., Iheanacho, I., Payne, K., & Sandman, K. (2015). What's in a name? Systematic and non-systematic literature reviews, and why the distinction matters. *The evidence*, 34-37.

[7] Rahman, A., Zulkifle, M., Aslam, M., & Khan, M. R. (2019). Components of Writing a Review Article. *Journal of Integrated Community Health (ISSN 2319-9113)*, 8(1), 8-12.

[8] จำเนียร จวงตระกูล, นพพงศ์ เกิดเงิน, ตระกูล จิตวัฒนากร, และภาวัช ครูซ. (2566). แนวทางการเขียนบทความวิชาการเพื่อตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการสำหรับนักวิชาการใหม่. *วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี,* 10(1), 1-19.

[9] จำเนียร จวงตระกูล, ศิวะพร ภู่พันธ์, อุทัย อันพิมพ์ และอารี ผสานสินธุวงศ์. (2566). การใช้การวิจัยเชิงคุณภาพยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูลในงานรัฐประศาสนศาสตร์: การทบทวนวรรณกรรมแบบไม่ใช้ระบบ. *PAAT Journal*, 5(10), 7-34.

[10] จำเนียร จวงตระกูล, กล้าหาญ ณ น่าน และ พ.ต.ต.อรรถพล ศิริลัทธยากร. (2566). การนำการวิจัยแบบการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบไปใช้ในการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย. *PAAT Journal*, 5(9), 1-23.

[11] Kitchenham, B., Brereton, O. P., Budgen, D., Turner, M., Bailey, J., & Linkman, S. (2009). Systematic literature reviews in software engineering–a systematic literature review. *Information and software technology*, 51(1), 7-15.

[12] Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 104, 333-339.

[13] Xiao, Y., & Watson, M. (2019). Guidance on conducting a systematic literature review. *Journal of planning education and research*, 39(1), 93-112.

[14] Mengist, W., Soromessa, T., & Legese, G. (2020). Method for conducting systematic literature review and meta-analysis for environmental science research. *MethodsX*, 7, 100777.

[15] Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (3 ed.). Los Angeles: SAGE.

[16] Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

[17] Joffe, H. (2012). A Guide for Students and Practitioners. *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy*, 209-223.

[18] Vaismoradi, M., Jones, J., Turunen, H. & Snelgrove, S. (2016). Theme development in qualitative content analysis and thematic analysis. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(5): 100-110.

[19] Maguire, M., & Delahunt, B. (2017). Doing a thematic analysis: A practical, step-by-step guide for learning and teaching scholars. *All Ireland journal of higher education*, 9(3).

[20] Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International journal of qualitative methods*, 16(1), 1609406917733847.

[21] Braun, V., & Clarke, V. (2012). *Thematic analysis*. American Psychological Association.

[22] Vaismoradi, M., & Snelgrove, S. (2019). *Theme in qualitative content analysis and thematic analysis*. Retrieved March 25, 2024, from https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/3376/4470:

[23] Dawadi, S. (2021). Thematic analysis approach: A step by step guide for ELT research practitioners. *Journal of NELTA*, 25(1-2), 62-71.

[24] Lochmiller, C. R. (2021). Conducting thematic analysis with qualitative data. *The Qualitative Report*, 26(6), 2029-2044.

[25] Byrne, D. (2022). A worked example of Braun and Clarke's approach to reflexive thematic analysis. *Quality & quantity*, 56(3), 1391-1412.

[26] Braun, V., & Clarke, V. (2023). Toward good practice in thematic analysis: Avoiding common problems and be (com) ing a knowing researcher. *International journal of transgender health*, 24(1), 1-6.

[27] Fuchs, K. (2023). A Systematic Guide for Conducting Thematic Analysis in Qualitative Tourism Research. *Journal of Environmental Management and Tourism (JEMT)*, 14(6 (70)), 2696-2703.

[28] Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K., & Ranfagni, S. (2023). A step-by-step process of thematic analysis to develop a conceptual model in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 22, 16094069231205789

[29] Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288.

[30] Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of advanced nursing*, *62*(1), 107-115.

[31] Rapport, F. (2010). Summative analysis: A qualitative method for social science and health research. *International Journal of Qualitative Methods*, 9(3), 270-290.

[32] Saldana, J. (2013). *The Coding Manual for Qualitative Researchers* (2nd ed.). London: Sage.

[33] Kibiswa, N. K. (2019). Directed qualitative content analysis (DQlCA): A tool for conflict analysis. *The Qualitative Report*, 24(8), 2059-2079.

[34] Kleinheksel, A. J., Rockich-Winston, N., Tawfik, H., & Wyatt, T. R. (2020). Demystifying content analysis. *American journal of pharmaceutical education*, 84(1), 7113.

[35] Shava, G. N., Hleza, S., Tlou, F., Shonhiwa, S., & Mathonsi, E. (2021). Qualitative content analysis, utility, usability and processes in educational research. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 5(7), 553-558.

[36] Rink, L. C., Oyesanya, T. O., Adair, K. C., Humphreys, J. C., Silva, S. G., & Sexton, J. B. (2023). Stressors among healthcare workers: a summative content analysis. *Global qualitative nursing research*, 10, 23333936231161127.

[37] Maykut, P., & Morehouse, R. (1994). *Beginning Qualitative Research: A Philosophic and Practical Guide*. London: The Palmers Press.

[38] Kaiser, K. (2009). Protecting respondent confidentiality in qualitative research. *Qualitative health research*, 19(11), 1632-1641.

[39] Nagai, H., Nakazawa, E., & Akabayashi, A. (2022). The creation of the Belmont Report and its effect on ethical principles: a historical study. *Monash bioethics review*, 40(2), 157-170.

[40] Kang, E., & Hwang, H. J. (2023). The Importance of Anonymity and Confidentiality for Conducting Survey Research. *Journal of Research and Publication Ethics*, 4(1), 1-7.

[41] Hecker, J. & Kalpokas, N. (2024). Confidentiality and privacy in research. Retrieved February 17, 2024, from https://www.scribbr.com/methodology/research-ethics/